

Bioestetică

Bioestetica (sau fiziognomia) este o teorie neștiințifică ce presupune existența unei legături între trăsăturile morale ale unei ființe și estetica din înfățișarea ei exterioară. Sînt lucruri care, din cauză că le avem mereu în fața ochilor și ne-am obișnuit cu ele, ni se par firești și nu le mai acordăm nici o atenție, deși dacă am privi cu mai mult discernămint, ne-am da seama că ele ne ajută să înțelegem mai bine creația lui Dumnezeu și sensul vieții, pe care filozofii și filfizonii l-au căutat atîta vreme. În cursul evoluției vieții au apărut patru fiziognomii, patru legături între caracteristicile psihologice ale unui animal și estetica din înfățișarea lui exterioară.

Bioestetica se referă numai la parametri a căror variație se derulează lent în timp și care modifică definitiv proporțiile între volumele corpului – contractarea sau relaxarea temporară a mușchilor, faptul că stările afective au fiecare cîte o expresie facială proprie, nu este considerat bioestetică.

♁° Cea mai veche, cea mai primitivă și cel mai ușor de observat este *bioestetica sexelor*. Pe lîngă că cele două sexe ale unei specii – masculul și femela – au instincte fundamental diferite, ele se prezintă diferit și ca înfățișare. De obicei, seamănă între ele suficient de mult pentru a fi identificate ca specie, grupă sau rasă, dar există și cazuri (rare) în care această bioestetică e dusă la extrem și de-a dreptul “scandaloasă” : la unele animale primitive masculul și femela arată atît de diferit unul de celălalt, încît cu greu am bănui că fac parte din aceeași specie (femela nu numai că are altă formă și culoare, dar este și de zece ori mai mare ca masculul). De asemenea, există excepții și de la regula că un animal păstrează același sex de-a lungul vieții : în mod uimitor, unele specii de pești sau batracieni sînt capabile ca, în decurs de cîteva săptămîni, să-și schimbe întreaga fiziologie a corpului pentru a deveni din femelă mascul sau invers.

♁° O altă fiziognomie, mai evoluată, este *fiziognomia inocenței*. Dacă la organismele primitive puii nu sînt decît niște adulți în miniatură, capabili să ucidă încă din momentul cînd ies din ou, în schimb, la organismele evoluat (în principal la păsări și mamifere) puii au o fire blajină și pașnică. Prietenoși și inofensivi, depind întru totul de părinți să le procure hrana și să-i ferească de pericole. Această vîrstă a inocenței este însoțită și de un aspect fizic “drăgălaș”, o conformație a corpului în care, la unele specii capul, la altele membrele, sînt disproporționat de mari în raport cu corpul, și o geometrie a capului în care cutia craniană, globii oculari și urechile sînt mari, pe cînd nasul, pomeții, maxilarul și mandibula caraghios de mici.

nas, pomeți, maxilar și mandibulă mici,
cutie craniană, globi oculari și urechi mari în comparație cu adultul

Pe măsură ce animalul se maturizează și abandonează firea inocentă și naivă, aspectul drăgălaș și neajutorat dispare și el (cu excepția peștișorului guppy, a ursului panda, a papagalului ara și a altor cîteva, care – nu știm de ce – păstrează înfățișarea simpatică și inofensivă și la maturitate).

Ceea ce este esențial în această bioestetică este că un volum mare aduce implicit o masă mare, deci *o povară*, încît bietul animal “se chinuie” să susțină un cap enorm și greu pe un gît subțire și firav sau să ridice niște picioare masive și grele cu o musculatură slabă și nedezvoltată. Acesta și este motivul pentru care mișcărilor lor sînt sfîngace și neîndemînatice, iar înfățișarea lor ne inspiră sentimente de milă și duioșie.

tentacule mici în raport cu corpul

cap sau picioare disproporționat de mari în raport cu corpul

De altfel, dacă aplicăm același procedeu unui om obișnuit și îl încălțăm cu pantofi mari și grei, efectul va fi același : datorită lor, va părea mai simpatic.

pantofi mari

tălpi mari

3° O altă fiziognomie, și mai evoluată, este cea a *personalității animale*. O privire mai atentă spre regnul animal – mai precis, spre partea lui superioară (pești, reptile, păsări, mamifere) – scoate în evidență o ciudată concordanță : în cadrul fiecărei grupe de animale, personalitatea puternică, instinctele de curaj și mândrie, par să favorizeze o înfățișare nobilă din punct de vedere estetic, o “ținută falnică și impunătoare” ; temperamentul fricos sau meschin, dimpotrivă, un aspect fizic mai puțin impresionant sau chiar respingător. Despre marea majoritate a animalelor (la fel ca despre marea majoritate a oamenilor) cu greu s-ar putea face afirmații categorice în acest sens : nu s-ar putea spune nici că arată impresionant, nici că ar fi respingătoare sau urâte, dar în general, sînt considerate a arăta bine : felinele, falconiformele, teropodele și rechini, și sînt considerate a arăta prost o serie de alte animale (pe care toți le evită). Neexistînd indicii despre comportamentul teropodelor, s-ar putea la fel de bine ca vestitul tiranosaur să fi fost în realitate departe de imaginea de războinic cu care îl zugrăvim noi astăzi : un molîu leneș și urît mirositor, care se hrănea cu cadavre sau cu resturi rămase de la alții – dacă însă vom înclina să ni-i imaginăm ca “prădători feroce” sau “vînători de temut” o facem doar bazîndu-ne pe felul cum arată : arată bine.

Această bioestetică este cel mai adesea folosită ca simbolistică în operele noastre literare și filozofice : diferența dintre leu și porc, dintre vultur și rățoi, dintre cîinele de rasă și jigodie etc. Leul, vulturul, raptorul sau rechinul reprezintă pentru noi întruchipări ale perfecțiunii și au cea mai mare căutare ca blazon, stemă sau emblemă.

4° Dacă fiziognomia sexelor și cea a inocenței s-au păstrat și la om, în schimb, fiziognomia personalității a fost înlocuită cu una mult mai evoluată, mult mai subtilă și mult mai fină, iar la oameni noblețea în înfățișare este în raport direct cu inteligența minții (*fiziognomia umană*). Este, poate, aspectul cel mai curios și bizar al vieții noastre și numai pentru că nu înțelegem cum funcționează acest mecanism, nu înseamnă că trebuie să-i negăm existența. Ar fi cu atît mai greu să-l înțelegem, cu cît formulări ca “armonie” “frumusețe” “noblețe” “perfecțiune” etc. le definim echivoc și vag, una prin cealaltă, fără a avea o noțiune precisă despre ce desemnează aceste cuvinte sau criterii obiective, standarde la care să ne raportăm. În principiu, noțiunea de “armonie” se referă la proporția care există între volumele ce alcătuiesc un tot : un animal “arată bine” atunci cînd elementele ce îl compun – capul, trunchiul și membrele – respectă o anumită proporție volumetrică unul față de celălalt, iar la rîndul lor, subdiviziunile

ce alcătuiesc aceste elemente respectă și ele aceleași proporții (diferitele volume care alcătuiesc geometria capului, diferitele segmente care alcătuiesc membrele sau coada etc.)

cap exagerat de mare în raport cu trunchiul,
coadă și picioare mult subdezvoltate și subțiri

coadă și picioare suficient de mari în raport cu
trunchiul, volum al capului cam mic

Aristotel observa că la oameni corpul urmează evoluția sufletului, iar Ecleziastul spunea că “înțelepciunea omului îi luminează fața și asprimea feței i se schimbă”. Într-adevăr, în funcție de factorii sociali, de experiențele prin care trecem, de anturaj, de oamenii cu care intrăm în contact și pe care (fie conștient, fie fără să ne dăm seama) îi alegem drept model, inteligența se schimbă de-a lungul vieții ; o deprindem, în mod inconștient, de la oamenii pe care-i cunoaștem, și mai ales de la aceia, alături de care ne petrecem cea mai mare parte a timpului ; dar ceea ce este cu adevărat extraordinar este modul cum aceste schimbări se răsfrâng asupra fizionomiei în ansamblu a persoanei, asupra trăsăturilor generale ale corpului, și mai ales a feței, și cum niște influențe exterioare modelează armonia în proporții a corpului. (De altfel, e ceva ce am observat cu toții, dar din oarecare motive ne ferim să vorbim despre asta : poate fiindcă la prima vedere sună absurd, sau poate că lipsa frumuseții este cea care cauzează oamenilor o atît de profundă frustrare). Dacă, în principiu, frumusețea este accesibilă oricui, înseamnă că cei care nu au dobîndit-o ar fi cazul să deschidă mai larg ochii și să aleagă cu mai mare grijă ce lucruri consideră ei valori și ce fel de oameni își aleg drept model de urmat (cu alte cuvinte : ar fi cazul să evite mășcăricii și poznăceii și să privească spre oamenii cu adevărat mari, din al căror exemplu avem cu toții de învățat.)

Ne-am obișnuit în mijlocul unei lumi neevoluate să vedem fizionomii grosolane și primitive, așa-zisele “mutre de țărănoi”, care nu prea ne plac ; dar pe măsură ce ne îndreptăm spre cercuri mai aristocratice și de elită – unde și educația este mai aleasă – se observă și o misterioasă îmbunătățire a formelor, care devin mai rafinate, mai frumoase, uneori nobile. Variația intelectului și a fizionomiei merg mîna în mîna și orice evoluție în bine a primului înseamnă un progres în aceeași măsură a celeilalte, la fel cum o scădere a inteligenței duce la pierderea frumuseții și accentuarea deformărilor fizice. Ajunge dacă fiecare din noi aruncă o privire înapoi spre propriul trecut și spre prietenii din copilărie, pentru a-și aminti de cei care au apucat-o spre medii “mai puțin academice”, cum mediul prost i-a schimbat, nu doar la fire, ci pocindu-le și înfățișarea (de obicei, de aceștia ne aducem cu greu aminte fiindcă nu i-am băgat niciodată în seamă, nu le-am acordat nici o atenție).

Cel mai ușor se observă fiziognomia umană la oligofreni și retardați. Afecțiuni genetice grave care ating intelectul (sindromul Down, sindromul Williams, sindromul DeLange și altele) au drept consecință un deformism fizic atît de evident încît nu poate fi contestat de nimeni ; înfățișarea, în acest caz, este diagnostic cert al bolii intelectului. Tocmai la acești bolnavi raportul invers dintre inteligență și deformism poate fi pus în lumină cel mai ușor ; există, în mod clar, o gradație a inesteticii perfect corespunzătoare cu gradația la nivel intelectual : aceia la care debilitatea nu este severă (sînt capabili să memoreze poezii, fac adunări, scăderi etc.) se prezintă și cu o fizionomie mai puțin supărătoare ochiului, pe cînd cei cu debilitate gravă (de exemplu, știi citi literă cu literă, dar nu știi alcătui cuvîntul) suferă și de un deformism fizic mult mai grav. Aproape sigur, dacă intelectul bolnavului ar putea fi vindecat, deformismul fizic s-ar corecta și el proporțional cu eficiența tratamentului, și invers, dacă unui om sănătos i-ar fi indusă medicamentos boala, s-ar observa cum, mărimea dozelor și durata tratamentului au repercusiuni și îi deteriorează fizionomia.

sindromul Williams și sindromul Down

Dar acest deformism fizic există nu numai la oligofreni și la cretini, ci, în măsuri mai mari sau mici, la toți oamenii – ne dăm seama mai greu de asta, din cauză că sîntem obișnuiți să-l vedem mereu la semeni și, din nefericire, nu prea se găsesc modele de perfecțiune printre noi, oameni cu totul desăvîrșiți. Practic în fizionomia oricui pot fi identificate defecte de estetică, mai accentuate ori discrete – gravitatea lor este în raport invers cu nivelul de inteligență și în raport direct cu imbecilitatea fiecăruia. Sîntem imperfecti, iar tocmai acest deformism fizic al omului îl valorifică arta caricaturii : caricatura nu face decît să exagereze, să batjocorească defectele din înfățișarea noastră ; perfecțiunea ireproșabilă, lipsa oricărui defect nu ar putea fi caricaturizată.

original

caricaturi

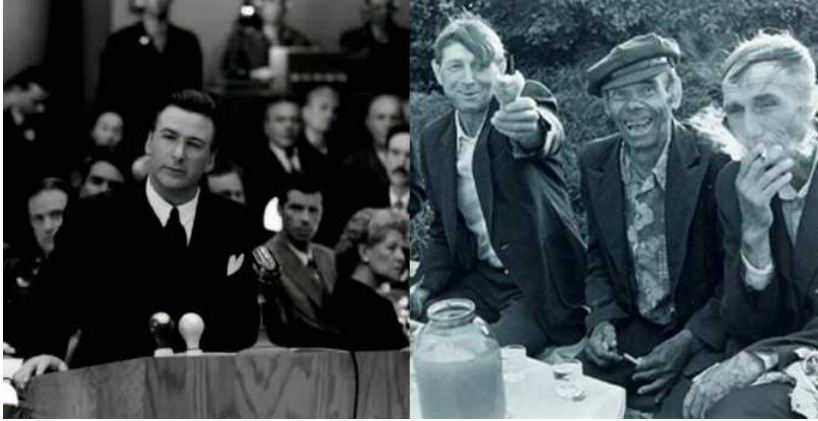
Nici o altă specie de animale nu prezintă așa o varietate de forme, mărimi și culori între indivizi. Înfațișarea noastră este dată în principal de forma și dimensiunea oaselor unele în raport cu celelalte, forma și dimensiunea grupelor de mușchi unele în raport cu celelalte, dar și de detalii ca textura pielii, desimea părului, mărimea globului ocular, mărimea și colorația irisului, grosimea sprîncenelor, a buzelor și așa mai departe. Dacă privim corpul ca o extensie, un instrument al centrului nervos, atunci ar fi de bun-simț să credem și că dezvoltarea pe ansamblu a organismului e coordonată tot de sistemul nervos, iar ceea ce se vede la suprafață (înfațișarea) e în întregime produs al encefalului ; și poate că vorba de mironosiță “frumusețea vine din interior” conține mai mult adevăr decît s-ar crede... De exemplu, dacă un om poartă o perioadă îndelungată niște ochelari tip “fund de sticlă”, ai căror lentile îi fac ochii și irisul să pară mari, funcția fiziognomă a creierului va interveni și va repara problema adaptînd înfațișarea la accesoriu și micșorînd ochii și irisul, astfel încît omul va arăta bine cu ochelarii și stupid atunci cînd îi dă jos : ca dovadă că encefalul ajustează în mod continuu proporțiile volumetrice ale corpului.

se cunoaște că poartă ochelari

Este un mecanism cu adevărat miraculos, care spune multe despre modul ingenios cum sîntem construiți și cît de complexe funcții îndeplinește creierul omului, iar viziunea noastră naivă și simplistă despre lume, superstițiile despre “destin” și frumusețe întîmplătoare, precum și scuzele pentru că sîntem urîți, nu mai au nici o valabilitate. O funcție inconștientă a creierului uman pare să determine cu precizie nivelul de inteligență și să aplice un deformism corporal perfect corespunzător (nu e oare ironic că sîntem trași la răspundere de propriul creier?) Se observă foarte ușor că în locurile unde educația este mai proastă

– în general la țară – și fizionomiile sînt mai grosolane și mai primitive, iar un om cu cît este mai inteligent, cu atît se distinge mai mult prin trăsături nobile ale corpului și feței. Un intelect mai exersat va produce întotdeauna forme mai frumoase.

Pe urmă, cine ar putea nega faptul că la oameni aspectul fizic are un important rol social și că sîntem în așa fel făcuți, încît să reacționăm la frumusețe și să ne judecăm mereu semenii “după mutră”? Oare atunci cînd ne îndrăgostim, avem în vedere și altceva în afară de înfățișare? De obicei, cei cu neveste urîte spun că da, dar chiar și ei vor recunoaște că fetele frumoase, și nu altele, sînt cele pe lîngă care roiesc pretendenții, atît burlaci, cît și căsătoriti deja, iar un om se îndreaptă spre o femeie mai puțin atrăgătoare doar după ce a înțeles că nu are șanse la una mai arătoasă. De asemenea, fascinația față de un străin, sentimentul simpatiei, are și el la bază aspectul fizic, felul cum omul arată. Fără să ne dăm seama, pe unii îi tratăm cu respect, pe alții cu indiferență doar pentru felul cum arată. Cercetările au demonstrat că agenții comerciali cu un “fățau” mai plăcut încheie sistematic mai multe afaceri decît colegii lor cu un aspect comun, iar politicienii care arată bine au șanse mai mari să obțină voturi, fapte care nu au nici o legătură cu adevăratele lor capacități. Înfațișarea unui om este o carte de vizită care îl recomandă în societate, iar în timp ce unii, carismatici, sînt peste tot îndrăgiți și foarte populari, fac cu ușurință cuceriri în dragoste și lumea îi dorește de prieteni, alții s-au obișnuit să fie trecuți cu vederea, marginalizați sau ocoliți în aproape orice împrejurare.

Ce depinde de noi și cît din înfățișare putem influența? Desigur, unele ajustări (ciopleli) se pot face, prin operație estetică, mai ales la nas și la pomete, deși, dacă ar fi să judecăm filozofic, am spune că asemenea metode nu-s decît cîrpeală și găinărie, prin care se încearcă să se înșele adevărata operă a naturii. De asemenea, putem influența musculatura corpului prin exercițiu fizic, culturism. Practicarea sporturilor nu numai că asigură sănătatea corpului și menține în stare bună organele interne, dar conferă și tonus muscular și o alură athletică, mai plăcută din punct de vedere estetic. Și în sfîrșit, ce mai depinde de noi este frizura, care nu-i deloc un fleac, fiindcă s-au văzut destule fizionomii bune, stricate de o tunsură proastă. Orice fel de tatuaj, piercing sau vopsea de păr strică la aspect și-l fac pe purtătorul lor să pară meschin și prost ; de asemenea, la bărbați, orice fel de verighete, cercei, lănțișoare, brățări sau poșete arată stupid și dau impresia de parvenit, iar la femei, siliconul în buză este și el o idee proastă din punct de vedere estetic.

Dacă am avea bunăvoința să înțelegem și puterea să recunoaștem că frumusețea pe lume nu este întâmplătoare, nici la animale și nici la oameni, atunci ne-ar fi mai ușor să înțelegem și modul cum Dumnezeu a lucrat și cum viața a evoluat spre ceea ce ea reprezintă astăzi. În mod limpede, există pe lume o formă superioară de dreptate, iar frumusețea nu este întâmplătoare, ci apare acolo unde este cel mai mult meritată.